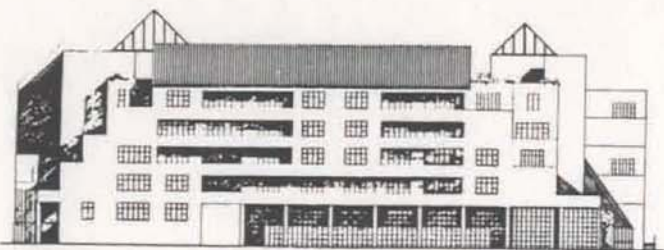

Volkshuisvesting wordt vaak op een lijn gesteld met stapels papier. De regels en procedures, die in de volkshuisvesting gelden, maken het voor buitenstaanders niet altijd boeiend. Deze eerste konfrontatie schrikt af. In dit artikel wil ik ingaan op wat volkshuisvesting zo interessant maakt, en tot slot op de gereedschappen van de volkshuisvester. Maar voordat ik dit bespreek, wil ik allereerst de bovengenoemde vooringenomenheid van kanttekeningen voorzien.

De regels en procedures vormen slechts een kant van de volkshuisvesting. Zij houden mede verband met de noodzaak van de overheidsbemoedening. De markt en de erbij betrokken partijen zijn nu eenmaal niet in staat om grote groepen gebruikers/bewoners een goede en betaalbare woning ter beschikking te stellen. De bestaande regels en procedures zijn een weerslag van een maatschappelijk verdelingsvraagstuk. De veelheid en vaak ingewikkeldheid van de regelgeving zijn onverbrekkelijk verbonden met de krachtsverhoudingen tussen de betrokken partijen in het huisvestingsproces.

Het betreft hier ogenschijnlijk een saai papierwinkel, in werkelijkheid staan de tegenstellingen garant voor een boeiend proces, waarin het benutten van marges en het verleggen van grenzen een voortdurende uitdaging vormen. Juist in die situaties, waarin mensen proberen veranderingen te bewerkstelligen bijvoorbeeld op grond van een niet traditionele woonbehoefte, wordt een beroep gedaan op het volledig creatief vermogen. Ter illustratie verwijs ik naar het artikel van Fons Elders "De Januskop van de bureaucratie", waarin hij zijn konfrontatie met de bureaucratie tijdens de totstandkoming van het Vierwindenhuis beschrijft als een spannend jongensboek (1). In dit artikel komt uitvoering aan bod, hoe de marges in de bestaande regelgeving benut worden. Het is een illustratie van strategisch handelen.

Volkshuisvesting beperkt zich niet tot regelgeving. In wezen gaat het om het scheppen van voorwaarden voor wonen. Dat betekent dat vormgeven aan het wonen binnen economische, produktie-technische en juridische kaders. Het benutten van de marges is de voortdurend terugkerende ontwerpogave, waarbij de zich wijzigende programma's de leidraad vormen. Aan de hand van een 2-tal thema's - stadsvernieuwing en de gewijzigde opdrachtgeverschap en nieuwe woonkulturele vragen - zal deze opgave nader belicht worden.

Gewijzigde opdrachtgeverschap

Het afgelopen decennium is bouwen voor de buurt een van de centrale thema's in de volkshuisvesting geweest. Mede door de opkomst van de stadsvernieuwing en de politieke vertaling ervan verwierf het traditionele huishoudtype zich een plaats in het huisvestingsproces. Het gevolg was dat de opdrachtgever opnieuw gedefinieerd werd, de schaal van ingreep verkleind werd en het proces en de gehanteerde techniek zich wijzigde.

Deze nieuwe vraagstelling, die zowel verband houdt met het gebruik als de (plan)productie, vereiste een andere benadering van het planproces. Doordat voldoen moest worden aan de wensen en verlangens van uiteenlopende participanten, werd de ontwerpogave complexer. In deze situatie werd een systematische en inzichtelijke wijze van werken noodzakelijk.

10 Jaar stadsvernieuwing heeft niet alleen nieuwe antwoorden maar ook nieuwe vragen opgeworpen. Inspraak neigt ertoe te verworden naar instant-inspraak. Hierbij wordt inspraak opgevat als het naar voren brengen van "eisen" van bewoners die de ontwerper - rekening houdend met de technische bepalingen - maar ten uitvoer moet brengen (2). Hoe de eisen tot stand en welke betekenis ze hebben, wordt niet of nauwelijks ter discussie gesteld.

Nieuwe woonkulturele vragen

Vraagstukken, die in de volkshuisvesting aan bod komen en die de aandacht krijgen van een breed publiek, worden maatschappelijk bepaald. Natuurlijk hebben we te maken met steeds terugkerende thema's. Zo staat bijna elke 10 jaar goedkoop bouwen in de belangstelling. Was het motto 50 jaar geleden nog goedkope arbeiderswoningen (3), tegenwoordig heet het goed en efficiënt bouwen. Dat wil niet zeggen dat er in al die tijd niets veranderd is. Alleen bevestigd het dat (volks)huisvesting konstant onderworpen is aan de strijd tussen het economische mogelijke en maatschappelijke wenselijke. Veranderingen liggen zowel op het terrein van de produktie en financiering als van de kwaliteit. Zo is de gezinswoning, in de 20-er jaren definitief doorgebroken en heeft zijn ruimtelijke vertaling gekregen in een reeks woongebouwtypen, zoals eengezinsrijenwoning, portiek-etage-woning, galerijwoning. Op specifieke wijze is hierbij vormgegeven aan het individuele versus het kollektieve van het wonen.

Bekijken we de huidige ontwikkelingen, dan kunnen we een steeds verdergaande individualisering, gekoppeld aan de afbraak van het kerngezin (hierarchische structuur) waarnemen. Tegelijkertijd ontstaat er een tegenstroom, die zich kenmerkt door het zoeken naar en ontwikkelen van nieuwe vormen van kollektiviteit op het gebied van wonen. De individualisering vindt ook zijn uitdrukking in de gebouwde omgeving door het bouwen van meer kleinere, zelfstandige wooneenheden met steeds minder aandacht voor de gemeenschappelijke ruimten, zowel binnen als buiten de woning.

Tegelijkertijd zien we, zoals reeds aangegeven, dat er ook allerlei nieuwe vormen van kollektief wonen ontstaan. Ook ruimtelijk vertaalt zich dit in gemeenschappelijke keukens, woonruimten, tuinen, ontmoetingsruimten, afhankelijk van de mate van kollektief wonen. Daarnaast ontstaan er ook verschuivingen in de beheervorm ofwel in de verhouding eigenaar - bewoner. Naast de huurder van individuele ruimte ontstaan er verenigingen die delen van het beheer voor hun rekening nemen (4).

Een van de antwoorden op bovengenoemde ontwikkelingen is het vergroten van de flexibiliteit van wooneenheid en woongebouw. De benaderingen en oplossingen in de praktijk laten een gevarieerd beeld zien. Te denken valt aan het open-bouwen, de kasko-bouw en woningbouwprojecten als de Honingerdijk en Kruisplein te Rotterdam. Wat ze gemeen hebben is dat vanuit nieuwe vragen, bestaande ruimtelijke en produktietechnische oplossingen bestudeerd, bekritiseerd en eventueel gewijzigd worden.

Gereedschappen van een volkshuisvester

Stadsvernieuwing en veranderingen in het wonen zijn slechts illustraties van veranderingen in de ontwerppogave(n) in de volkshuisvesting. De vraag, die tot slot aan bod komt is over welke gereedschappen moet een ontwerper in de volkshuisvesting beschikken?

In algemene zin zijn 4 belangrijke gereedschappen te onderscheiden:

- kennis in de bestaande maatschappelijke randvoorwaarden met betrekking tot financiering, beheer en produktie van woningen en de gerealiseerde oplossingen binnen de volkshuisvesting in relatie tot de problemen.
- inzicht in de kosten - en kwaliteitskonsequenties van allerlei ontwerpbeslissingen en de relatie ervan met het toekomstig gebruik. Hiervoor is het leren hanteren van een kosten- en kwaliteitsinstrumentarium van belang, dat hierop een antwoord geeft.
- methode(n) om te bepalen, hoe mensen betrokken zijn bij de gebouwde omgeving en wat hun behoeften zijn om ze vervolgens te vertalen in ontwerpdoelen.
- methoden om het ontwerpproces en de te nemen beslissingen inzichtelijk te maken en om de communicatie tussen ontwerper en gebruiker te verbeteren.

Het zal duidelijk zijn, dat ook volkshuisvesting pas interessant wordt als men in staat is de marges te benutten. Om de marges ook werkelijk te kunnen benutten zijn de bovengenoemde gereedschappen essentiële hulpmiddelen.

(1) F. Elders, "De Januskop van de bureaucratie", NCIV-Volkshuisvesting nr. 9/1986.

(2) J. v.d. Brink, M. Liebrechts en S. Lymbach, "Stadsvernieuwing: een kwestie van kijken", NCIV-Volkshuisvesting nr. /1986.

(3) zie "Goedkope arbeiderswoningen (1936)", herdruk van Gennep, Amsterdam, 1981.

(4) idem noot (3)

- Martin Liebrechts